

MORSKI (761) ai

morski (662), **morzki** (90), **morzski** (5), **morżki** (2), morski a. morzki, a. morzski (2); morski *BierEz*, *OpecŻyw* (5), *PatKaz I*, *PatKaz III* (7), *Murm* (5), *Mymer*¹ (7), *HistJóz*, *BartBydg* (5), *BielŻyw*, *GlabGad* (2), *MiechGlab*, *BierRozm*, *RejPs* (18), *HistAl* (11), *HistAlHUNG*, *MurzNT*, *GliczKsiqż* (2), *LubPs* (22), *KrowObr* (8), *RejWiz* (7), *RejZwierz* (7), *BibRadz* (22), *BielKron* (84), *GrzegRóżn*, *KochSat*, *KwiatKsiqż*, *Mqcz* (112), *OrzQuin* (2), *SienLek* (5), *LeovPrzep* (2), *RejAp* (8), *HistRzym* (10), *RejPos* (13), *KwiatOpis*, *RejZwierz* (10), *BielSpr* (2), *KochMon*, *RejPosWstaw*, *BudBib* (18), *MycPrz* (2), *Strum*, *BudNT* (2), *CzechRozm*, *ModrzBaz* (2), *SkarJedn*, *KochOdpr* (2), *Oczko* (4), *KochPs* (10), *SkarŻyw* (10), *StryjKron* (12), *CzechEp* (4), *CzechEpPORz*, *KochFr* (5), *KlonŻal* (4), *KochSz*, *ReszPrz* (2), *ReszHoz*, *ReszList* (2), *WerGośc*, *BielSen*, *KochPam* (6), *KochPieś* (5), *PudłFr*, *ArtKanc* (2), *GórnRozm* (3), *KmitaPsal*, *ZawJeft* (2), *ActReg*, *Calep* (35), *GostGosp*, *GrochKal* (6), *GórnTroas* (7), *GrabowSet* (6), *KochFrag* (2), *OrzJan*, *LatHar* (9), *KołakCath* (2), *KołakSzczęśl* (2), *RybGęśli* (3), *WujNT* (18), *WysKaz*, *KmitaSpit*, *PowodPr* (3), *SkarKaz* (2), *CiekPotr* (3), *SkarKazSej* (2), *KlonFlis* (12), *SapEpit* (2), *KlonWor*, *PudłDydo* (6), *SzarzRyt* (2); morzki *TarDuch* (3), *GosłCast*; morski : morzki : morzski : morżki *FalZioł* (10:66:3:–), *LibLeg* (1:–:–:1); *WróbŻołt* (–:5:–:1), *Leop* (20:–:1:–), *Prot* (1:–:1:–), *KochPhaen* (2:2:–:–), *SarnStat* (3:13:–:–).

–rż– (1), –rłz– (1).

o jasne.

sg m N morski (101). ◇ G morskiego (37); –ého (3), –(e)go (34). ◇ D morski(e)mu (4). ◇ A morski (11), morski(e)go (6). ◇ I morskim (12), morski(e)m (1) *GórnRozm*. ◇ L morskim (25), morski(e)m (1) *BudNT*. ◇ f N morską (62), morsk(a) (36). ◇ G morskiej (34); –ěj (2), –(e)j (32). ◇ D morski(e)j (8), morskiej (1) *KochPs*. ◇ A morską (29). ◇ I morską (17). ◇ L morski(e)j (18). ◇ V morską (5), morsk(a) (1). ◇ n N morskie (9); –é (1), –(e) (8). ◇ G morskiego (4); –ého (1), –(e)go (3). ◇ A morskie (4); –é (2), –(e) (2). ◇ I morskiem (1). ◇ L morskim (5), morski(e)m (1); –im *HistAl*, *Oczko*, *KochPam*, *SarnStat*; –im : –(e)m *BudBib* (1:1). ◇ pl N m pers morscy (12). subst morskie (92); –é (13), –(e) (79). ◇ G morskich (82). ◇ D morskim (7). ◇ A m pers morskich (1) *StryjKron* 66, morski(e) (1) *RejZwierz*. subst morskie (69); –é (9), –(e) (60). ◇ I m morskiemi (7), morskimi (1) *ReszPrz*; –émi (1), –(e)mi (7). f morski(e)mi (7), morskimi (1) *RejAp*. n morski(e)mi (2). ◇ L morskich (43). ◇ V subst morski(e) (2).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XIX w.*

Przymiotnik od „morze” ‘duży zbiornik wody’; marinus Murm, BartBydg, Mqcz, Calep, Cn; maris Vulg, PolAnt, Mqcz; pelagicus Mqcz, Calep, Cn; maritinus, permarinus Cn (761) :

1. *Który jest w morzu, na morzu lub nad morzem (721) :* Imiona rzeczy morskich y łodzi. *Mymer*¹ nlb 2; *Mqcz* 209d, 286c; *Marinus – Morski. Calep* 639a, 769a, 965b.

a. *Który wchodzi w skład morza, jest jego częścią (158) :* *FalZioł IV* 32c; *RejPos* 203; *Leop Ez* 48/21, 27; *Mqcz* 5b; tedy Krolewnie fmrod morłki á wzburzenie morłkie przekażały *HistRzym* 15v; *GrabowSet T*; *SzarzRyt A*.

W porównaniach (1): bo yako krople morłkye nyemoga bycz zlyczone yeno oth fámego boga [...] tak y myłofyerdzye y lalka maryey *PatKaz III* 125v, 125v; *FalZioł IV* 51b; *LatHar* 465; Haeretycy fą iáko wály y piány morskie. *WujNT* 836 marg, *Yyyyy4v*; *PowodPr* 27.

Wyrażenia: »ciasności morskie« = *cieśnina* (1): á dwa zamki ná brzegách przeciwko łobie położone zową po Turecku Bogázáflar/ tho ięft zamki w ciáńnościách morfkich *BielKron* 274.

»dno morskie« (5): *Mqcz* 286c; tąż drógą y koral/ póki ná dnie morfkim roście/ zielém/ á kiedy go włowią y wyciągną/ kámieniem iuż bywa. *Oczko* 8v, [42]; *KochFr* 96; Słtąpięli na dná morfkie/ tám wieczny Bog władnie *GrabowSet* K4v.

»głębokość, głębina, głębłość morska« = *profundum (maris)* *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt*; *altum maris* *Mqcz*; *pelagus* *Calep* [szyk 49:8] (54:2:4): Przyłzedłem na głębokość morzką/ á nawałność mnie pogrążyła. *TarDuch* A6; *FalZioł* IV 30b; *WróbŻołt* 64/8, 67/23; *RejPs* 42, 53v, 63v, 95, 138v (8); *HistAl* H2v, M4v, M5, M5v [4 r.]; *MurzNT* 86; *LubPs* P3v, Qv, ff3v *marg*, gg3v; *KrowObr* B4; A ktoby dał z łiebie pogorśzenie iednemu z tych máłych dziatek kthorzy w mię wierzą/ ráczy by mu wwiązano kámięń młynłki v iego łyie/ y pogrążono precz do głębokości morfkiey. *Leop Matth* 18/6, *Ps* 64/8; *BibRadz Ps* 68/23, *Matth* 18/6; *BielKron* 92, 127; *Mqcz* 35c; *RejAp* 14; *RejPos* 39v, 46, 81, 262, 329; *RejZwierc* 131v, 200; *RejPosWstaw* [41²]v; *BudBib Mich* 7/19; *KochPs* 51, 199; *SkarŻyw* 196, 597; *ReszHoz* 141; A ty Tęczynłki [...] Szedłes łodzią po wierzchu morfkiey głębokości. *KochPam* 83; *KochPieś* 32; *KmitaPsal* Av; *Pelagus* – Głębokocz morską. *Calep* 769a, 134b; *LatHar* 258; *WujNT Matth* 18/6, 2.*Cor* 11/25; *WysKaz* 25; y wrzuciłz w głębokość morfką włytki grzechy náłze. *SkarKazSej* 707b.

»miałkość morska« = *płytkie miejsce w Morzu Czarnym* (1): Bosphorus, Mare angustum, quasi bovi transmeabile, Miąłkość morska nie dáleko od Konftantinopóła *Mqcz* 26c.

»odnoga morska« = *zatoka; aestuarium* *Mqcz*, *Calep*; *bracchium* *Mqcz* [szyk 6:3] (9): Ma tá Infuła náłzego wieku dwoie kroleństw/ Angielłkie y Szkockie/ ty kroleństw iedno od drugiego dzieli odnogá morfka. *BielKron* 277, 278; Euripus, Wąski łtrumień albo odnogá morska yáka yeft miedzi Włoską á Siciliyską ziemią. Item, miedzy Macedonią á Nigropontem albo Euboeą. *Mqcz* 109c, 26d, 113b, 139c; *KwiatOpis* Dv; *Calep* 37b; *SarnStat* 24.

»piana morska« = *spuma maris* [szyk 5:1] (6): Wezmi kołci Sepij (z apteki) na proch łtartej/ prochu z czałzołek morzkich białych/ prochu piany morzkiey *FalZioł* V 111, IV 59c; Więc oni Poetowie/ áby z morfkiey pyány/ Miála łie była zyáwić [*Wenus*]/ nápletli báśniámi. *RejWiz* 37v; *Mqcz* 399d; *WujNT* 836 *marg*, Yyyyy4v.

»przepaść, przepadłość morska« [szyk 8:3] (10:1): *RejPs* 113; *LubPs* ff3v; miełiacá Kwietniá dnia łiedmnałtego/ otworzyły łie przepáści morfkie/ á obłoki niebieskie rołę s łiebie wypuściły *BielKron* 4v, 5, 18v; *KochPs* 114, 197; wykoczył złodki Piotr ná głębinę y przepáść morfką/ wnocy/ w wiátr/ y niepogodę. *SkarŻyw* 597; *ArtKanc* I3 [2 r.]; *GrochKal* 11.

»woda morska« = *aqua maris* *Vulg*, *PolAnt*; *mare* *Mqcz*, *PolAnt*; *aqua in mari*, *a. de mari* *PolAnt*; *marina aqua* *Mqcz* [szyk 32:23] (55): *OpecŻywList* Cv; yako uody morfkiey łą łłone tak łasky boze maryey łą omyálczone abo ofołone mądrołzczyą *PatKaz III* 125v, 126; *TarDuch* B3v; Drugi rodzaj ięft iego [*chryzolitu*] barwy wołkowej/ á ięftł zielony iakoby morzka woda ku więthłzey zielonołci łie maiącza *FalZioł* IV 51b, I 6a, III 28c, IV 31c, 38a, 44c [2 r.]; *MiechGlab* 27; Multitudo łonitus aquarum vocme dederunt nubes. Iako wielki był łzum wody morzkiey á obłoki gromy wielkie wypułzczały z łiebie. *WróbŻołt* 76/18; *RejPs* 47v; *HistAl* A; Náđ łrogołciámi morfkich wod

położę rękę iego *LubPs* T5, H4v, P2v, R3 [3 r.], X5v, Y5, Z6v [2 r.]; *RejWiz* 2v; błogosiławił im mówiąc: Roście/ mnożcie się/ a napełniajcie wody morfkie *Leop Gen* 1/22; *BibRadz Gen* 1/22, *Is* 19/5; *GrzegRóżn* N4v; *Repercussus maris*, Wrocenie wody morskiej. *Mącz* 339c, 81b, 196a, 209d; *HistRzym* 50v, 80v; *RejPos* 103v, 153, 188; *BudBib Ex* 15/19, *Deut* 33/19; Niech fye ziemiá ráduie/ Y wyłpy niezliczoné/ Z wód morfkich wynurzoné. *KochPs* 145, 98; *SkarŻyw* 258; *StryjKron* 26; *KochPhaen* 2; *KochSz* B3v; *KochPam* 87; *KochPieś* 19, 50; *GrochKal* 5; *GórnTroas* 15; *RybGęśli* C; *SkarKaz* 5a; *PudłDydo* B4.

W przen (4) : Iáko gdy w łono morzkie modráwé łzturmuie *GosłCast* 42; Bo iáko Tritonia wftá pokázuie Rumiáne/ z łklepow morfkich ná świat gdy wftępuie. *SapEpit* D2v.

Wyrażenie: »serce morskie« = *środek morza* (2): zsiádły się wiry w łercu morfkim [*in cordem maris*]. *BudBib Ex* 15/8, I 301c.

b. *Który jest w morzu, żyje w morzu* (276) : *PAzdzienika* miefiacza, ptactwo y czworonok zwierzęta y inne pożyteczne ieft/ krom raka/ albo tedy bywa ranion á nakażon od morzkiego gadu. *FalZioł* V 48v, IV 2b, 39d, V 111; Ryb á zwierząt morfkich wielką moc iefth *BielKron* 295, 295v; *Mącz* 32a, 238a; *RejZwierc* 14v.

W połączeniu z nazwą własną (1): śmiałbym się ważyć Przez morfkie Symplegádi [= *ruchome skały w cieśninie Bosforu*] płynąć *KochFr* 128.

W przeciwstawieniach: »morski ... ziemny (a. ziemski) (4), rzeczny (2), jezierny, stawowy« (6): O raku iuz ieft doftatecznie wypifano. w Capitulu^m. 74. miedzy morzkiem i rybami, bo ieft morzki, y rzeczny, y łtawowy. *FalZioł* IV 44b, IV 32a, 33a, 37d; Acżkolwie włzytkie ryby łą nie zdrowe włzakoż iedne więcej niż drugie, więcej morfkie niż ieziernie albo rzeczne *GlabGad* H8; Pierwey fye dwa yeżowie łtowárziflą. videlicet/ Yeden morski drugi ziemski/ to bywa mówiono o trudnych y niezgodnych ludziach. *Mącz* 99b.

W porównaniu (1): Łakomłtwo łtarego morfkemu dziwu [*w ohydzie*] ieft podobne. *BielŻyw* 143.

Wyrażenia: »bog morski« [*szyk 10:2*] (12): pusił tę był łlawę miedzy ludzie o Thezeufye bękárcie żeby myał być fynem Neptunułowym Bogá yáko Poethowye łobye báya Morfkiego *GliczKsiąż* B5v; *BielKron* 25, 27 [2 r.], 54; Nereus, filius Oceani et Tethis, Bóg morski. *Mącz* 245d; Palaemon, Bóg morski álbo żeglárski. *Mącz* 273a, 104a, 146c, 245d; Iáko to mam rozumieć [!] że leśni Mężowie Są Miłtrzámi wálzymi/ y morłcy Bogowie. *Prot* A2; *GórnTroas* 58.

»bogini morska« [*szyk 4:2*] (6): Nereides, Boginie morskie. *Mącz* 246a, 8a, 170d; Galathea iedná też głádyłzka morfka bogini. *KlonŻal* B3 marg; Tákíe y inłze łkárgi obciázłiwe/ Słýłzac Boginie morfkie łprzyiázłiwe/ Z przepási morfkich twarzy vkazály *GrochKal* 11; *GórnTroas* 58.

»morski (-a, -e) dziw, cudo, potwora« = *dziwny stwór mieszkający w morzu; monstrum Mymer*¹ [*w tym: w funkcji przezwiska* (5)] [*szyk 12:11*] (18:3:2): Czwałrtęgo dnia wlytki ryby ij morfkie dziwy które żywą w wodách ij w młorzu zbierzą się gromadą *OpecŻyw* 193; *Mymer*¹ 27v, [45]v; Ieft dziw okrutny morzki. [...] długi ogon ma zakrzywiony/ głowę ma iáko iego ciało potrzebuie: mały/ małe ma łkrzele na grzbiecie za łkrzydła/ ieft pędki, Barzo ieft iadowity *FalZioł* IV 33a; iże ieft morzki dziw iáko pies, w morzu fye łęże/ ale fye na ziemi pałie. *FalZioł* IV 40c; *BielŻyw* 143; *WróbŻołt* hh7; Potym wéłzło tho w łerce Alexandrowo áby mógl dołiádz głębokóci morskiej/ á tam áby ogládał

rozmaíte rodzaje ryb y morskich dziwow. *HistAl* M5v; *LubPs* X6 marg; *KrowObr* 37v; wydał książkę nieucięwe przeciw Kurfierstowi Sáfkemu/ miánuiąc go w nich Odźczepieńcem/ Kainem/ dziwem morłkim/ Ezopem etc. *BielKron* 218v, 295, 319v, 433v, 462v; Siren [...] Dzyw morski pánieńskiey płci z wierzchu/ od łpodku rybá. *Mącz* 396b, 376d; *SkarJedn* 249; *KochPhaen* 14, 15; *ReszPrz* 90; W miękkiey pływaią wodzie bez pochyby/ Morłkie potwory y rozliczne ryby *KlonFlis* B4v, B4v.

»nimfy morskie« [szyk 2:1] (3): *KochFr* 129; Morłkie Nimphy/ po pierśi wydawłzy fye z wody/ Wzdychały *KochPam* 81; *SapEpit* A3v.

»morskie panny« = *nimfy morskie* (1): Owam był Dworzáninem długo v Neptuná. Skrzelałte iego łtádá w moiey mocy były/ Milczę iż Morzłkie Pánny mnie rády służyły. *Prot* A3.

»piasek morski« = (*h*)*arena maris* *Vulg*, *PolAnt* [w tym: na oznaczenie nieskończonej liczby (19)] (29): ij zgrzełsyłam przeciw wielmożności ij łprawiedliwości twé/ nad liczbę piásku morłkiego. *OpecŻyw* 46; *HistJóz* C; Ten kamień podług wiele doctorow: bywa znalezion w Murzyńłkiey ziemi, y niekiedy w Tyru przy piáskoch morzkich. *FalZioł* IV 53d; *LubPs* R6v; I taka była obfitość pśzenice/ że fie theż piáskowi morłkiemu równała/ y wśelką miarę przeliągála. *Leop Gen* 41/49, *Ier* 33/22, *Rom* 9/27, *Apoc* 12/18; *BibRadz Iob* 6/3; *BielKron* 92v; *RejAp* 103v, 169v; y położę nańienie twoie iáko piasek morłki/ ktorego nie lza zliczyć prze mnołstwo. *BudBib Gen* 32/12, 2.*Par* 1/9, *Ier* 15/8; *BudNT Apoc* 13/1; *Oczko* 18, [42]v; *SkarŻyw* 347; *CzechEp* 408 [2 r.]; *BielSen* 18; *LatHar* +2v, 111, 139; *WujNT* 1.*Rom* 4/18, 9/27, *Apoc* 12/18, 20/7.

»morski rak« (2): *FalZioł* IV 44b; *Corophium*, Rodzay nieyaky morskich ráków. *Mącz* 66b.

»ryba, rybka morska« = *każde zwierzę żyjące w morzu; piscis marinus* *Murm*, *Mącz*; *piscis maris* *Vulg*, *PolAnt* [szyk 54:29] (80:3): *Murm* 89; O piskorzu/ Ktori iuz iełt wypłany między ribami morzkiem. *FalZioł* IV 44a, IV 30a, c, 31b, c, 32b (16); *GlabGad* E7v; Włlytki ptałzki nyebyełkye iteż morłkye ryby/ Podaleł w połłuszeństwo yemu *LubPs* C; *Leop Gen* 1/26, *Soph* 1/2; Czyniłz ludzi podobne rybam morłkim/ y podobne gáđzinam ktore żadnego páná nie máia. *BibRadz Hab* 1/14, *Gen* 1/26, 28, 9/2, *Num* 11/22, *Ez* 38/20, *Os* 4/3; *BielKron* Iv, 8, 293v, 294v; Cathar etia^m est, Rodzay nieyáki morskich ryb. *Mącz* 34a; Concha, Wśeláka rybá morska/ która ná łobie czálzke álbo skorupę ma/ yáko yełt Rák/ Zołw/ etc. *Mącz* 62c; Polypus, Morská ribá máyąc wiele nóg. *Mącz* 308d, 63b, 69c, 99a, 143b, 203c (35); *SienLek* 7v; á rybká iedná morłka gdy fye do okrętu przypije/ łtać mułzą *LeovPrzep* a3v; *HistRzym* 50v; *RejZwierc* 81v; *CzechRozm* 16v; *SkarŻyw* 47, 259; *KlonŻal* B2 marg; *Calep* 185a [2 r.], 260a, 681a, 819a; *KołakSzczęł* C3; *WujNT* 791 marg; *SarnStat* 105.

»morska Syrena, [panna]« (1): Iáko morłka Syrená nadobnie łpiewála. *RejWiz* 81v; [Abowiem ludzi łagodnymi głófy thych nieprawdziwych Prorokow [heretyków]/ iákoby Morłkich pánien wdzięcznym łpiewáním / tak iuz zbłaznione wiđimy *HozKsięgi* 7].

»morski ślimak« [szyk 3:2] (5): *FalZioł* IV 31d [2 r.]; Conchyliatus – Czerwono vfarbowani morskim łzlimakiem. *Calep* 231a, 188a, 231a; [Slimaki morskie/ Conche. Meer schnecken. SŁimaki morłkie/ iáko Plinius piłze w Kłięgách dziewiątych/ iże miewaią mocnieyřzą łkorupę ná łobie niżli ziemne/ rozliczney łá bárwy/ iedne białey/ drugie czerwoney/ drugie łzárez *SienHerb* 312a].

»wysep (*a.* wyspa), insula, góra morska« = *insula maris* *PolAnt* [szyk 32:3] (29:5:1): Y Włóżył Krol Afwerus podatek ná ziemię łwá y ná wyřpy morłkie *BibRadz Esth* 10/1, *Is* 11/11, 24/15, 1.*Mach*

14/5; Wzywał Brytannię wyspy morfkie/ ktore zową Orkades *BielKron* 141v; Przygadza fie iż też żeglarze/ mnimaiąc aby morfka gorą/ ná grzbiecie wielorybá okręty ftánowią *BielKron* 295, 24v, 25, 27, 40, 159 (18); Ale wam biedá co ná ziemi mieľzkacie y ná inľulach morľkich *RejAp* 101 v, 65 [2 r.], 85; *BielSpr* 64; *BudBib* 1.*Mach* 15/1; *MycPrz* I B, II [B3]v; *KochPs* 105; *StryjKron* 320; *ReszPrz* 27; *PowodPr* 15; U Rzymian trzymał ieden całą Prowincyą [...] Wyľpy morľkie/ Libyą/ Poeny/ Numidią/ Y ľásiádę Gállią/ Mátkę Itálią. *KlonWor* 13.

»morski żółw« [szyk 6 : 5] (11): Conchyliu^m et conchyle, Rodzay nieyáky morskich żółwiów z których purpurową fárbę/ álbo ľzárlat czynią. *Mqcz* 62c; Saperda, genus Conchae mali odoris, Morski żółw/ ľmierdzący. *Mqcz* 367d, 62c [2 r.], 238a, 271b [3 r.], 300c, 332b, 410c.

Zestawienia w funkcji nazw zoologicznych: »morski baran« = *jakaś drapieżna ryba morska z rodziny ariusowatych (Ariidae)*; *aries* *Mqcz*, *Cn* (1): *Aries etia^m est piscis marinus*, Morski báran *Mqcz* 16a.

»morskie (-i) cieleń, pies, cielec, [ciołek]« = *Phoca vitulina L.*; *foka pospolita*, ssak płetwonogi z rodziny fok (*Phocidae*), szeroko rozprzestrzeniony, także w Bałtyku; *phoca* *Murm*, *Mymer*¹, *BartBydg*, *Cn*; *canis marinus*, *vitulus marinus* *Murm*, *BartBydg*, *Cn*; *phoce*, *marinus bos* *Cn* [szyk 3:1] (2:1:1): *Canis marinus*, dicitur et cunicula marina eyn mer hundert Morľky pyeľz [...] *Phoca uitulus marinus* eyn merkalp Morľkye ćyleń. *Murm* 92; *Mymer*¹ 37v; *Phoca*, [...] Cielec morski. *Mqcz* 298b; [Ciołek morľki. *SienHerb* D2#v].

»jeź morľki« = *Echinus esculentus L. a. Echeneis remora L. (Rost)*; jeźowiec jadalny; bezkręgowiec morski naleźący do typu szkarłupni (*Echinodermata*) (1): *Mqcz* 99b; [Ieź Morski. *Echinus marinus*. Meer Igel. O Tym Ieżu Morľcy ludzie twierdzą/ iż oni Żeglarzom wzburzenie morzá obiawiáią/ á to rocenim [!]/wym w kupę/ co Żeglarze widząc/ kotfice wyrzuciáią/ aby ftánęli/ kćzemu im ci Ieźowie pomagáią/ Okrętu fie zawieľiwszy *SienHerb* [316]b.]

[»kieľki morskie« = *Dentalium vulgare da Costa*; mięczak morski z gromady walconogów (*Scaphopoda*) z rodziny *Dentaliidae*, żyje na dnie zagrzebany w piasku. Pospolity w Morzu Śródziemnym, niegdyś był środkiem płatniczym (muszla): Kieľki morľkie/ Kieľki wonne. Vngues odorati. Richendtľchnecklen. *SienHerb* K#v.]

[»konik morski« = *Hippocampus hippocampus L.*; pławikonik, ryba morska z rodziny igliczniowatych (*Syngnathidae*), żyje w Morzu Śródziemnym: Konik morľki/ *Equulus Marinus*, *Hippocampus*. Wáľer Rółzle/ Seerółzle. *SienHerb* K2#a.]

»morski koń« = *bajeczny twór morski, pół konia i pół ryby*; *liippoeampa* *Mqcz*, *Calep*, *Cn*; *hippocampus* *Mqcz*, *Cn*; *campa*, *equus marinus*, *hippocampelephantus*, *hippopotamus* *Cn* (2): *Hippocampae sive Hippoca^mpi*, Mórskie konie máyąc ogony rybie. *Mqcz* 156c; *Calep* 483a.

»lis morski« = *Alopias vulpinus Gmel.*; lis morski, ryba z rzędu rekinokształtnych (*Squaliformes*) z rodziny *Alopiidae*; *alopecias*, *vulpes belua ponti* *Cn* (2): ize Lis morľki takiey iefth chytroľci, iako y Lis ziemny. *FalZioľ* IV 40d, I +7c; [Lis Morski. *Vulpis marina*. Wasser fuchss. *SienHerb* 321b].

»maľż morski« = *Murex sp.*; rozkolec, ślimak morski z rodziny rozkolcowatych (*Muricidae*) o skorupce pokrytej kolcami, posiada gruczoľ wydzielający purpurę bardzo cenioną w starożytności (2): *MVrix* iefť maľż morľki *FalZioľ* IV 37b; *PVrpuri* ľą maľżowie, morľkie/ ľkorupą fie zakriwa z wierzchu y zefpodku *FalZioľ* IV 38c.

»mnich morski« = ssak płetwonogi z rodziny fok (*Phocidae*) zamieszkujący przybrzeżne strefy mórz ciepłych, np. mniszka śródziemnomorska (*Monachus monachus* Hermann.) (1): s tąd że nie dziwów morfkich y leśnych nąpłodziło ná łwiecie [...] iáko Małpy/ Koczkodani/ mnifzy morfcy/ Centary/ Monokuli/ Arpie/ Wielonodzy *BielKron* 462v.

»murena morska« = *Muraena helena* L. (Rost); murena śródziemnomorska, jadowita ryba morska z rodziny murenowatych (*Muraenidae*) (1): Fluta [...] Węgórz álbo Murena morska. *Mącz* 132b.

»niedźwiadek, skolopendra, [skorek, szkorp, szkorpica] morski (-a)« = *Scolopendra cingulata*; skolopendra, jadowity stawonóg z gromady pareczników (*Chilopoda*) z rodziny skolopendrowatych (*Scolopendridae*); nepa, scorpio, scorpius Cn [szyk 5:2] (6:1): Scorpio. Scolopeⁿdra. Niedźwiadek Morzki. Capitulum. 96. PLinus. Scolopendra morzka, iest iako j ziemna iest którą zową łtonog *FalZioł* IV 39b, I +7c, IV 37d, 39b, c [2 r.]; [Skorek Morski. Meer noßel. Scorpio marinus et Scolopeⁿdra mar[ina] Szkorp Morfki Wálfer Skorpion. SKorek Morfki kxtałtem ziemnemu Skorkowi bárzo podobien *SienHerb* 321b; Szkorpica morfka/ Scorp [...] Połtken/ Skorpf/ Scorpfiłch *SienHerb* L4#].

»osieł morski« = *Gadus morrhua* L. (Rost); dorsz, ryba drapieżna z rodziny dorszowatych (*Gadidae*); capito Cn (1): Z tey ziemie [z Norwegii] rybá idzie do Niemiec z rodziáu osłow morfkich/ którą fułzą w mrozy ciężkie/ zową tę rybę Niemcy Stokffylz/ bárzo ią Niemcy rádzi iedzą. *BielKron* 293v.

»paják morski« = *Maia squinado* Herbst; kráb, paják morski; skorupiak dziesięcionogi (*Decapoda*) z podrzędu krabów (*Brachyura*) żyjący w Morzu Śródziemnym i Atlantyku, osiąga do 18 cm długości; maia Cn (3): iże Paiák Morzki iesth podobny ku niedźwiadkowi łfido. Paiák iesth riba morzka rzeczona tako: iż vchem biie/ bo ma na końcu fkrzelow ostre kości: kthoremi bije czo nie do niego przybliży/ grzbieth ma ofłthri y na nim ostre ofci/ á iadowity iest. *FalZioł* IV 30c, IV 30c [2 r.]; [Paiák Morski. Aranea marina. Meerłpinen. *SienHerb* 315b].

»morski paják« = *Sepia officinalis* L.; mąłwa zwyczajna, mięczak z gromady głowonogów (*Cephalopoda*) do 30 cm długości, jadalny; wystrzykiwana z gruczołu czernidłowego zawartość ciemnego barwnika o nazwie sepia służy w barwiarstwie oraz do produkeji atramentu; sepia *Mącz* (1): Sepia, Morski páyák pułzcza z łiebie czarny pot by ładze álbo yákie czernidło gdy go chcą włócić w którym nie chce zátáyć. *Mącz* 384a.

»morska parma« = *Mullus barbatus* L.; barwena, ryba morska z rzędu okoniokształtnych (*Perciformes*), z rodziny barwenowatych (*Mullidae*), do 30 cm długości, żyje gromadnie, ma bardzo smaczne mięso o dużej wartości handlowej; mullus *Calep* (1): Mullus Genus piscis marini, maxime nobilitatis – Morską parma. *Calep* 677a.

[»rak morski mniejszy« = *Gammarus locusta* L.; kielż morski; drobny skorupiak morski z rzędu obunogów (*Amphipoda*), z rodziny kielży (*Gammaridae*), żyje wśród glonów i kamieni: Rák morfki mnieyfzy/ Gamarus. *SienHerb* L2#.]

[»rak wielki morski« = *Homarus gammarus* L.; homar europejski, skorupiak dziesięcionogi (*Decapoda*) z rodziny homarowatych (*Homaridae*), dorasta do 70 cm długości (samce), żyje w wodach przybrzeżnych Morza Śródziemnego, Atlantyku i Morza Północnego, jadalny: Rák wielki morfki/ Astacus. *SienHerb* L2#.]

»smok morski« = *Trachinus draco* L.; ostrosz, ryba morska, z rzędu okoniokształtnych (*Perciformes*) z rodziny ostriszowatych (*Trachinidae*), ma gruczoł jadowy silnie trujący, żyje na piaszczystym dnie [szyk 6:1] (7): Rana od śmoku morzkiego/ gdy będzie z fiarka [!] z ocztem pomazana/ thedy ią leczy. *FalZioł* IV 33b, +7c, IV 30c, 33a, b [2 r.], 39d; [Smok Morski. Draco Marinus. Wasser Drách. TEN Smok Morfki ieft wężowi bárzo podobny/ gdy fie Rybitfom nágodzi w sieć/ á ná ziemie go wyrzucá *SienHerb* 319b].

»morska świnia« = *Delphinus delphis* L.; delfin zwyczajny, ssak wodny z rzędu walenii (*Cetacea*) z rodziny delfinowatych (*Delphinidae*), drapieżny, żyje w stadach w morzach strefy ciepłej i umiarkowanej; *delphin* Murm, *Mymer*, *BartBydg*, *Mącz*; *delphinus* Murm, *BartBydg*, *Mącz* (5): *Delphin*. eyn merfchwein Morfka fwyńyá. *Delphinus* idem. *Murm* 92; *Mymer*¹ 37; *BartBydg* 40; *Delphin* et *Delphinus*, Morska świnia *Delphin* niewymowney prętkości *Mącz* 81a, 358c.

»morska świnia« = *Hystrix cristata* L.; jeżozwierz afrykański, gryzoń z rodziny jeżozwierzy (*Hystriidae*), duży o masywnym ciele pokrytym kolcami, pędzi nocny tryb życia, występuje w północnej Afryce i na Półwyspie Apenińskim i Bałkańskim; *hystrix* *Mącz*, *Calep* (2): *Mącz* 157a; *Hyftrix* *Animal* est spinis contectum, ex herinaceorum genere [...] *Meerfchwein*/ *ftachelfaw* [...] Morską świnia. *Calep* 496b.

[»wąż morski« = *Pelarnis platurus* (brak polskiej nazwy); wąż z rodziny węży morskich (*Hydropheidae*) do 85 cm długości, żyje w Oceanie Indyjskim i Pacyfiku, odżywia się rybami: Wąż morfki/ *Serpens marina*. *Meer* schlang *SienHerb* L4#v.]

»węgorz, kruk morski« = *Conger conger* L. (Rost); konger, drapieżna ryba morska podobna do węgorza, z rodziny kongrowatych (*Congridae*); *congrus* *Calep*; *coracinus*, *corvus*, *piscis marinus*, *saperda*, *sciadens* *Cn* (1:1): Druga riba ieft Kruk morzki, dla tego ieft rzeczon: iż kracze iako kruk/ á w pierfiach v fercza głos łobie formuie (vfta nie krakaiá) *FalZioł* IV 32c; *Congrus* Ein langer schlipfferechter Fifch in dem Meer/ wie ein Aal – Węgorz morsky. *Calep* 241b; [Morski Węgorz. *Conger*. Seeaal. [...] *WEgorz* ieft Rybá morfka (iáko *Plinius* piŕze) długa ná then kxtáft iáko węgorz/ ále dáleko wietŕza y mocna ieft *SienHerb* [316]a].

»woł, byk morski« = *Manatus*; manat, rodzaj dużych ssaków morskich z rzędu syren roślinożernych (*Sirenia*), zamieszkujących pobrzeża tropikalnej części Oceanu Atlantyckiego (2:1): *Felchus* ieft woł albo byk morzki, á łkora iego kołmatha pfta zbiałych y z czarnych włoŕow/ á pftrociny rozdzielne/ na ziemi/ fie rodzi iako ine zwierzę y czyczki dzieci karmi/ kthorich zawždy miewa dwoie *FalZioł* IV 35c; Ieft też w tey rzece Gámbré kroleŕstwá rybá wielką ná kftáft wołu morfkiego/ kthory końfká głowę ma/ żywiąc y wodą y ziemią/ bo fie po ziemi páŕie ná čás: zęby ma wyŕŕle dáleko zgęby/ ná łzerz iáko dwie dłoni ieden ząb/ nigdziey indziey tákiey ryby nie widáliŕmy. *BielKron* 452.

»zając morski« = *Apyleia depilans* L. (Rost); aplyzja czyli ożada, ślimak morski z podgromady tyłoskrzelnych (*Opisthobranchia*), do 30 cm długości, przypominający sylwetkę zająca, bez skorupki (zredukowana), zaniepokojony wypuszcza barwny płyn ochronny [szyk 3:2] (5): *Lepus Marinus*. Zaiącz Morzki. *ISidorus*. Ten to zaiącz [!] ieftł podobny ku zaiączowi ziemnemu głową y wŕzyma telko á dla tego gi tak zowá *FalZioł* IV 36a, +7c, *2, I 55b, IV 38a; [Morski Záiąc. *Lepus Marinus*. *Wálŕer* *Háf*s *SienHerb* 320].

Zestawienia w funkcji nazw botanicznych: [»cierźnie morskie« = *Zizyphus spina Christi*; *cierniste drzewo pospolite w Izraelu*: *vplodwssi corone [Jezusowi]* s *czersnya morskiego vczynyona naostrzego SprChęd 76.*]

»morski oset« = *Trapa natans L. (Rost)*; *kotewka, orzech wodny, roślina wodna z rodziny kotewkowatych (Hydrocaryaceae) (1)*: *Tribulus etiam, Wodny orzech rogáty/ álbo morski ofet. Mącz 463c*; [»Ofet morłki/ Tragum. Scorpion. Hunnertraub/ Katzenrauchen/ BłatłóŹ. *SienHerb K4#v*].

[»porost morski« = *Fucus L.*; *morszczyn, duży glon morski z gromady brunatnic (Phaeophyta)* o charakterystycznym brunatnym zabarwieniu plechy dychotomicznie rozwidlającej się. *Do podłoża przytwierdza się za pomocą chwytników*: *Poroft morłki/ Muscus marinus alter, sive Fucus marinus SienHerb L2#.*]

[»rydze morskie« = *prawdopodobnie Acetabularia acetabulum (L.) Silva*; *glon morski z klasy zielenic (Chlorophyta)*, rośnie w przybrzeżnej strefie Morza Śródziemnego na różnym podłożu. *Z kształtu przypomina grzyby kapeluszowe*: *Rydze morłkie/ Pulmo marinus SienHerb L3#.*]

»trawa morska« = *Algae – glony*; *dawna nazwa roślin zarodnikowych należących do typu plechowców (Thallophyta) obejmujących kilka klas roślin wodnych jak sprzężnice (Conjugatae), ramienice (Charophyta), brunatnice (Phaeophyta), krasnorosty (Rhodophyta) i zielenice (Chlorophyta)*. *Wiele z tych glonów przypomina kształtem i wielkością rośliny kwiatowe, są pięknie ubarwione i o wielkim różnicowaniu morfologicznym (1)*: *Alga, Herba, quae nascitur in aquis marinis: dicta ab algore aquae, sive quod pedes alliget: quia crassa est foliis ex parte super natantibus. Bunczewie trawa morską. Calep 51b.*

»treść (a. trcina) morska« = *Arundo donax L.*; *lasecznica trzcinowata, bylina z rodziny traw (Gramineae)*, podobna do naszej trzciny pospolitej, lecz większa (do 4 m wysokości), pospolita w krajach śródziemnomorskich, o wielorakim zastosowaniu (*kosze, wędziska, paliki*), także roślina lecznicza (1): *Potym koronowaniu/ na iego więtlŹy połmiéch/ dali mu miąłto łceptru/ trzełtz albo trcinę morłką [harundinem Vulg Matth 27/29; trcinę WujBib] w ręku OpecŻyw 128v.*

a. *Wchodzi w skład derywatu kompleksowego od wyrażenia:* »ślimak morski« (1) : *Pothym Iudás wrociwłŹy fię ku łupom do obozu/ wielką moc złotá/ y srebrá/ hiácynthow/ łzárłatu morłkiego [purpuram marinam] y wielkie bogáctwá pobrał. BibRadz 1.Mach 4/23.*

c. *Który jest związany z pracą i pobytem człowieka na morzu (84)* : *Morskie prace rzekomo ciężkie Długi zwyczaj czyni lekkie BierRozm 4; RejWiz 13 marg, Dd2v; Páwel włfedłŹy trudności morłkich/ ná wyłpie cudá dziála Leop Act 28 arg; BielKron 117, 278; Naufragus, Topień morski który łódŹ złamał/ łtrácił ná morzu włziłtkę máyętność łwoyę. Mącz 242b; HistRzym 14; KochMon 20; KochOdpr C3v; Francifcus Cardinał Weneckiey Armaty Hetman/ co miał Turkom przewozu morłkiego bronić/ łam práwie ich przewiołł w łwoichŹe okrętách StryjKron 602; KochPhaen 5; KlonFlis E3v.*

W charakterystycznych połączeniach: *morski(-a, -ie) pław, pławaczka, prace, przebywanie, przewoz, strach (2), topień (2), trudności, żeglowanie.*

Wyrażenia: »droga, szlak morski (-a)« = *via maris Vulg, PolAnt (4:1): Leop Is 9/1; BielKron 26v; Co COMPAS każe? Drogi Morfkie/ Gwiazdy niebieskie/ wiatry flufzné/ Porty pewné OrzQuin A4; BudBib Is 9/1; WujNT Matth 4/15.*

【»morscy ludzie« = *marynarze*: O Tym Ieżu Morfscy ludzie twierdzą/ iż oni Zeglarzom wzburzenie morza obiawiaią *SienHerb [316]b.*】

»niebezpieczeństwo, niebezpieczność (*a. nieprzezpieczność*), niepokoj morski (-ie,-a)« [szyk 5:2] (3:3:1): *LubPs Y4; [Eneasz]* który widząc fye być w wielkiej nieprzezpieczności morfkiej ná fye nárzekał/ że przy Troiey gárdła nie dał *LeovPrzep H4; StryjKron 72*; bo y przeprowadził go Pan Bog przez wielkie morskie niebezpieczeństwa *ActReg 77; KołakSzczęśl Dv; WujNT 501; PudłDydo Bv.*

»morski (-a) okręt, statek, łódź, nawa« = *tabula maris Vulg [szyk 5:4] (5:2:1:1): Leop Ez 27/5, 9; Dicrotum, Morska łódź po obu łtronách wiosła máyaca. Mącz 87d, 513a; Zaś ná wżytkie okręty Thárzfyzkie [omnes naves Tarsis] (marg) Albo morfkie. Bo Thárzfyz też morze znaczy [...] (-) BudBib Is 2/16; GostGosp x4; Skrzydláste łtátki morfkie nie będą trzymáné/ Popłyną dzieląc wody w porty požádáné. GórnTroas 75; tak R.P. právem Krześciańskim łporządzona/ może być przyrownána Okrętowi ábo Nawie Morfkiej. PowodPr 2; KlonFlis C4v.*

»morskie prawo« (1): Wiefzli tho/ iże według morfkiego práwa iefteś moy robotnik/ bom cie od śmierci wyzwolił *HistRzym 12.*

»rybitw morski« (1): Połpolita to iefť v rybitwow morfkich/ iż gdy iáką wielką rybę włowią/ tedy fie prófzą ná vczthy/ ábo ią kupcy dzielą między fie *BibRadz I 288d marg.*

»morski sprawca« = *dowódca, kapitan okrętu* (1): Gdzye vłtępuie wżeteczności miará. Iáko Syrená morfkie łprawce głufzy *RejZwierc [213].*

»wojna, bitwa morska« [szyk 5:1] (4:2): *StryjKron 59; Naumachia – Bitwamorską nałodzias [!]. Calep 690b, 204a; Ten port Kieydánłki, wielceby był požyteczny ku wypráwie ná morfką wojnę SarnStat 1044, 134, 1045.*

»wojsko, armata morska (-ie)« = *flota; classis Ca, JanStat [szyk 5:1] (4:2): GórnRozm G4; Nauarchus – Hetman nadorską armata. Calep 690a, 204a; Item/ Woyłko Morzkie wżyłtkiemi dołtátkami opátrzoné/ ku potrzebie Korony Polłkiey y Wielkiego Księztwa Litewłkiego łwym kofztem chcę wyłtáwić SarnStat 134, 134 [2 r.].*

»zbojca, rozbojnik (*a. rozbojca*), pirat morski« = *pirat; pirata Mącz, Calep, JanStat [szyk 15:7] (16:5:1): Leop B2; táń vchwyłł zboycę morfkiego Dyomedefá/ łpytał go czemu przekazałz ludzkim łtátkom ná morzu? BielKron 126; Mieli przełłádowanie potomkowie Lechowi z Duńłkiego krolełtwá od łotrow zbieráných morfkich Pirátow. BielKron 339v, 62 [2 r.], 196v, 235, 253v, 420, 437; Pirata, Zboycá morski, Mącz 300d, 300d, 301a; HistRzym 20, 21; RejZwierc 135, 148v; Calep 90a, 685a, 808a; SarnStat 141; CiekPotr 82.*

【»zegar morski« = *kompas*: gdy zegara morskiego nie mieli, wiatr ich porwał i po morzu trzy niedziele kołatał nie wiedząc kędy. *RadzPodróż 216.*】

»morski żeglarz« = *transiens mare PolAnt [szyk 1:1] (2): Milczcie obywatęle ołtrowu / kupiec Cydońłki / żeglarz morfki nápełniáli cie. BudBib Is 23/2; Táń Anieli/ táń łwiatá wżyłtkiego Mocarze/ Do Portu łwego ciągną iák morfscy żeglarze. KołakCath B4.*

»morski żołnierz, rajtar« = *marynarz*; *classarius Calep* [szyk 3:1] (3:1): Morſcy Ráyťárzy ná łódź łzturmuią/ nas dobywáią/ ognie miecą/ łódź palą *OrzQuin* A3v; *GórnRozm* G4 [2 r.]; *Calep* 204a.

Zestawienie: »morskie cło od wody« (1): Do Kopenhagá. Tám miedzy łkáły miedzy mytne grody Gdzie muſi płáćić morſkie cło od wody. Iedźie *KlonFlis* D.

α. *Wchodzi w skład derywatów kompleksowych od wyrażenia »armata morska«* (5) : *LibLeg* 9/54, 10/67; *Dissipata classis*, Na morski obós rozrzucony. *Mqcz* 396a; tego Libona być Hetmanem Morſkim opiſuie z łtrony Pompeiuſowej *StryjKron* 41, 66.

β. *W wyrażeniu peryfr. oznaczającym morze*: »nieprzebyty brod morski« (1) : Okáżełz łáfkę/ [...] o vťánié Włzech źiemłkich gránic/ y nieprzebytégó Brodu morłkiégó. *KochPs* 93.

d. *Który jest cechą morza jako żywiołu* (107) : *WróbŻółt* 88/10; *HistAl* B7; Závťydz łię Cydonie/ bo rzekło morze/ moc morłka [*fortitudo maris*] rzekąc. *BudBib Is* 23/4; Ty pychę morłką króćíłz: ty nieuieźdzoné Wáły iego hámuiełz *KochPs* 132; *KochPam* 82; Ale ty Pánie/ który morłkie łkoki Skłádałz/ wynołząc gdy chcełz pod obłoki. *ZawJeft* 10; *GórnTroas* 45.

W charakterystycznych połączeniach: morska(-ie) moc (2), ogarnienie, pycha, siła (2), skoki.

W porównaniach (4): łtałby łię był iáko rzeká pokoy twoy/ á łpráwiedliwość twoiá iáko zakręty morłkie [*gurgites maris*] *Leop Is* 48/18; *BibRadz Es* 17/12; *LatHar* +9v; Bo ktoć wátpi/ ten podobny łełť wáłu morłkiemu [*similis est fluctui maris*]/ wíátreł wżrúłzonemu y miotánemu. *WujNT Iac* 1/6.

Wyrażenia: »báłwany morskie« (1): iáko do portu bępiecznego z onych náwáłności wíárek kácerłkich/ ktore w nię/ iáko w báłwany morłkie vłťáwicznie biją/ zdrowo y łzczęłzliwie wypłynał. *ReszList* 142.

»flaga morska« [szyk 2:1] (3): *RejZwierc* 87v; Twárdą łkáłą gdzie łtánąc łrząd morzá hucznégo/ O którąby łię wiecznie morłkie rozbiiáły łagi *KochFrag* 54; *KlonFlis* G3v.

»morski huk« (1): Tve włáłności kto zduzá łpiewác dołkonále? Morłki huk głóſem przemoc móże *SzarzRyt* C2v.

»nawáłność, nawáł(a) morski(-a)« = *fluctus maris PolAnt* [szyk 22:9] (29:2): Mnogiec łą morłkie nawáły *BierEz* B4v; *RejPs* 82v; *LubPs* A4, T5v; tázme też od morzá dał vłypác groble wielkie á wyłokie broniąc od łzkod morłkich nawáłności *BielKron* 9, 27, 56, 171, 203, 338v; *Mqcz* 5b, 269a; *RejPos* 5v, [236], 286, 331v; *BudBib Eccli* 29/22; á iáko napodleyłzi zeglarze ná morzu widzác bliłką nawáłność morłką [*tempestatem*] dodawáią biegłym łtyrnikom rády *ModrzBaz* 102v, 107; *SkarŻyw* 131, 317; *KochFr* 58; *ReszList* 141; *WerGołc* 226; Vłkróm z łáłki łwey morłkie nawáłności. *KochFrag* 14; *OrzJan* 69; *LatHar* 611; *SkarKazSej* 658b; *KlonFlis* B3, Cv; *PudłDydo* B2v.

»morska niepogoda« [szyk 3:2] (5): *Iactura* – Szkoda ktorą podeimuiełz zrozbiczą łodzi na wodzie, albo odniepogodi morskiey. *Calep* 497a; *CiekPotr* 62; *PudłDydo* A2, A3, B2.

»odchod morski« = *odpływ* (1): *Accessus maris et recessus*, Włchód y odchód morski. *Mqcz* 43d.

»podniesienie, wschod morski(-e)« = *przeptyw*; *accessus maris Mqcz* (1:1): *Mqcz* 43d; łą brzegi morłkie groblámi wyłokimi z dawná opáłtrzone/ áby zwykłe podniesienie Morłkie po odełciu długim/ zás nagle przypadwłzy przez nie nieprzelewáło *StryjKron* 26.

»powódź morska« [szyk 1:1] (2): názáiutrz po wŕzech Świętych w nocy/ przyŕzłá ták cięŕzka á nieŕłychána powódź Morŕka/ która nagle przypadłzy zálaá Ziemie Pomorŕkie *StryjKron* 26; *KlonFlis* B3v.

»morskie rozruchy« (2): *KochPieś* 11; Ktory/ ácz nieco miał dobrej otuchy/ Lecŕ wiedząc morŕkie co mogą rozruchy/ Stał iáko wryty ná piałczyłym brzegu/ Poki mógl doyŕrzeć Naw ŕynowłkich biegu. *GrochKal* 9.

»spokojność, cichość, uciszenie morskie(-a)« = *malacia Mącz, Calep; maris tranquillitas, mollities maris Mącz; frustra Calep* [szyk 3:2] (3:1:1): Malacia, Spokojność morska/ gdy ŕie namniey nie poruŕza. *Mącz* 205a; *Maris tranquillitas*, Cichość morŕká. *Mącz* 462c, 229d; Malacia – Vŕpokoienie morza, wczŕŕwienie morskie. *Calep* 631a, 425b.

»srogość morska« [szyk 7:3] (10): Bowiem y ŕrogołć wŕŕytká morŕka/ iełt wpoŕŕuffeńŕtwie iego *RejPs* 140v, 108v, 131v, 153, 157 [2 r.], 160; ázałz przodkowie náłzy nie ŕzli przez ŕrogoŕci morŕkie? *RejAp* 22v; *RejZwierc* 65v; *KochPs* 165.

»morskie szturmy, burzki, rozgniewanie« [szyk 3:1] (2:1:1): Ieden ŕie puŕci ná okrułhne burzki morŕkie/ wiedząc thám o bárzo bliŕkiey ŕmierci ŕwoiej *RejZwierc* 157; ále w morŕkim rozgniewániu pływa Sámpás/ á mokra ŕmierć zewŕząd ŕye dobywa. *KochPam* 85; Bo ci mogą/ beŕpiecznie Y weŕoło iŕć/ przez woŕłká gniewliwe/ Morŕkie ŕturmy ŕtátecznie/ Drogi / inŕzym ŕtráŕzliwe/ Znieŕć *GrabowSet* Vv; *KlonFlis* B3v.

»szum morski« = *sonitus maris Vulg; fremitus maris PolAnt* [szyk 5:1] (6): Confusio maris, zvmyenye, zmyeszanye gwałtowne, szhum morsky *BartBydg* 33b; Biádá wielkoŕci ludu rozmáitego ktorzy huczá iáko ŕzum morŕki/ á zgiełkowi narodow/ kthore brzmiá iáko nawáłnoŕci wod. *BibRadz Is* 17/12; *RejPos* 4v; Kogoŕ morŕki ŕzum y gwałtowne ŕŕły/ Náđ wołá Boŕá kiedy zátopiły? *GrochKal* 12; *WujNT Luc* 21/25; *SkarKaz* 1.

»wał, wełn (a. wełm, a. weł) morski, zakręty morskie« = *fluctus maris Vulg, PolAnt; gurgites maris Vulg* [szyk 15:9] (18:5:1): *Wróbŕołt* 106/25; Ktory rozciágá niebiołá ŕam/ á chody ná wełnach morŕkich. *Leop Iob* 9/8, *Is* 48/18; *BibRadz Is* 48/18; Rychłó potym powietrze wielkie wŕtáło/ ták ŕeŕmy mnimáli pod łáme obłoki wzłátáć ná wełach morŕkich/ gđzie nam cŕterzy Nawy vtonęły *BielKron* 453; *Mącz* 51b; *BudNT Iac* 1/6; bo iádác miedzy Kurŕkim y Baltickim morzem/ pod łamy woz wáły morŕkie bijá *StryjKron* 72, 255; *Klonŕal* D; *KochPam* 85; *KochPieś* 31; *PudłFr* 58; *ZawJeft* 10; *Calep* 37b; *GrochKal* 11; *GórnTroas* 13; *GrabowSet* H4; *LatHar* +9v; *KołakCath* C; *RybGęŕli* C; *WujNT Iac* 1/6, *Iudae* 13, s. 836.

»wicher morski« (2): *RejWiz* 88; ŕe gdyby nie łáłká twoia byłá Nádemná, dmy gwałtowne, y wichrowie morŕcy, W ŕtuki by mię nędznego byli rozŕzárpáli *CiekPotr* 63.

»wzburzenie, zaburzenie morskie« (1:1): A Ten [*Estinis*] zna kiedy ma być zaburzenie morŕkie: zanorzy ŕie do dna á wezmie kamień na dnie *Falŕioł* IV 34a; tedy Krolewnie ŕmrod morŕki á wzburzenie morŕkie przekaŕáły *HistRzym* 15v.

e. *Który jest lub żyje blisko morza, nad morzem* (87) : *KrowObr* 30v; Gotty wedłóg wypŕłánia Ablániuŕá ich przyrodzonego Hiŕtoryká/ wyŕzli s kráin morŕkich połnocnych/ gđzye dzis zowá Gotłándya/ Gocya/ Szwecya/ y z inych im przyległych wyŕpow morŕkich *BielKron* 159.

Wyrażenia: »brzeg morski« = *litus a. ora maris* Vulg, PolAnt; *sinus (maris)* Mącz, Calep; *aegialus* Calep; *ripa maris* JanStat [szyk 52:4] (56): TarDuch C8; TVrbith iefth korzenie ktore thu do nas przynofzają/ rofcie na brzegoch morfkich FalZioł I 148d; HistAl D7v; GliczKsiqż Q2v; LubPs hh; KrowObr 171; Chodząc po brzegu morfkim/ człowieká ftárego Podkał RejWiz 20; Afer miefzkał ná brzegu morfkim/ á przemiefzkawał ná porćiech. Leop Iudic 5/17, 1.Mach 11/1; BibRadz Gen 22/17, 2.Reg 17/11; Ná brzegách morfkich przeciw łobie fą dwie mieście ftáre/ Seftus w Cherfonefu Tráciey/ á Abidus w Azyey BielKron 274, 18v, 54 [3 r.], 54v, 75v, 202v (14); KochSat C; KwiatKsiqż Pv; Portus, Brzég morski gdzie łodzie ftawáją. Mącz 314a, 196a [2 r.], 237d, 271b, 395d, 417d; HistRzym 11; BielSpr 45; BudBib 1.Reg 13/5, Ez 25/16, 1.Mach 11/1; KochOdpr C4v; SkarŻyw 47, 286; StryjKron 26; CzechEp 408; Sinus – Zantadua [!], łono. Wyrwa w brzegu morskim, buchta. Calep 983b, 32a; GórnTroas 72; GrabowSet A4; RybGęśli D2v; WujNT Hebr 11/12, s. 836, k. Aaaaaav; iefli przerzeczeni kupcy álbo obywatéle Zakonniczy wioząc ie zechcą przedać/ álbo z nimi ftać ná których mieyfćách/ álbo w Mieściéch/ w porćiech/ ná brzegách wodnych y morzkich/ to niech będzie ná ich woléy SarnStat 1111, 105, 1077; KlonFlis H5v.

»książęta morskie« (1): á zař nie z fthąpią z ftolcow fwoich wfśyftkie książetá morfkie [*principes maris*]: y niezwłoką řzath fwoich Leop Ez 26/16.

»morskie miasta« (1): z tey ftaley obrony/ żony/ dziatki/ ktore fie były rozbiegły nád morfkie miáftá/ záfię z radością przybiegły. BielKron 251.

»port morski« = *portus* JanStat (7): Płyńże ma miła Wiłło/ do portu morfkiego RejZwierz 112, bb2v, 112; Miáfto główne w Szkociey iefť Edyburg nie dáleko od morza/ Port morfki w ćwierći mili BielKron 277v; Celeberrimus portus, Sławny port á przifťep morski. Mącz 45d, 194a; SarnStat 134.

»morski ptak« = *avis marina* HistAl [szyk 2:1] (3): HistAl A4v; Pátrząc ná morfkie ptaki/ co pyánę łápáli/ Szukáiąc áby w piánách wđy co znaleźć mieli/ A gdy co vchwyćili/ tedy precz lecieli. RejZwierz 17b; Harpiae vel Harpiae monstrosae et rapaces pelagi volucres, Morskie ptaki pánieńską twarz máyące á żadnym obyczáyem nigdy nie nálicone á przeto wielmi drapieźne. Mącz 153b.

»morskie skały« (1): Więc tey ořtrości/ me myřli trofcliwe/ Ze morfkie řkáły z nimi nie zrownáią/ A iák ná morze/ ták ná mię wpadáią GrabowSet M4.

Zestawienie: »gwiazda morska« = *gwiazda polarna* [w tym: o Matce Boskiej 11 r.] [szyk 8:4] (12): OpecŻyw 190; PatKaz I 9v; pozdrouyona bądź morfka gwyazdo boza matko chwalebna y zawždy dzyeuyczo PatKaz III 90, 113, 126, 126v; KrowObr 162 [3 r.], Ss3v; SWięta Mátko nášzego odkupićielá/ ktorař fię řtálá řzeroko otworzoną bramą niebiefką/ y gwiazdą morfką LatHar 479, 405.

Zestawienia w funkcji nazw zoologicznych: »morska jaskółka« = prawdopodobnie *Collocalia* sp.; *salangana*, czyli jaskółka morska, ptak z rodziny jerzyków (*Apodidae*), znany z obszaru indomalajskiego z pobrzeży morskich, gdyż gnieździ się koloniami w jaskiniach; jego gniazdo zbudowane ze řliny i glonów stanowi przysmak jadalny (zupa); najliźszy krewny naszego jerzyka (*Apus apus* L.) (1): *Drepanis hirundo marina* Plin – Morską caskołka [!]. Calep 342a.

»morski orzeł« = *Haliaeetus albicilla* L.; orzeł morski, czyli bielik, ptak drapieźny z rodziny jastrzębi (*Accipitridae*), duży, żyje nad wodami řródlądowymi i morzami, zamieszkuje prawie cały řwiat (1): nie

będziecie ich ieść iáko brzydkości iákiedy: Orłá/ Iástrzábá/ y morſkiego orłá [*aquila marina*]. *BudBib Lev* 11/13.

»morski wrobl« = *Halcyon* sp.; *zomorodek*, ptak kraskowaty z rodziny *zomorodkow* (*Alcedinidae*), rodzaj bardzo liczny w gatunki, rozsiedlony po całej ziemi przeważnie w obszarach tropikalnych i subtropikalnych; upierzenie barwne, gniazda w norach ziemnych i nad wodami (1): Nie ták ná Oceáńſkich wodách zomorodna Halcyone nárzeka (*marg*) Halcyone morſki wrobl. (–) *KlonŻal* B2.

Zestawienie w funkcji n-loc (1): Krol Angielſki [...] Boloniá Morſką wziął mocą Miáłto nád Morzem *BielKron* 222v.

f. *Jak morze* (2) : Sapit mare, Trący morzem/ álbo ma ímak morski. *Mącz* 368a; *Thalassicus color*, Morska fárbá/ to yeſt ſiwa yákó zbroyá álbo Błękitna. *Mącz* [454]a.

g. *Jak na morzu* (1) : Sośnia od wiátru powálona mowi. [...] By ze mnie miał być okręt ízczęſliwy ſrzod wody/ Gdyż iefzcze w boru/ morſkie ćierpiálám przygody. *KlonFlis* B2.

2. Który jest w ciepłych krajach nadmorskich (34) :

Wyrażenia: zool. »morska bdła, gębka« = *Euspongia officinalis* L.; *gąbka grecka*, prymitywne i osiadłe zwierzę morskie z gromady *gąbek niewapiennych* (*Porifera Incalcarea*) o szkielecie sponginowym występujące w Morzu Środziemnym; szkielet tego zwierzęcia służy do celów gospodarczych (higieniczno-medycznych) [szyk 7:5] (7:5): GEbka morzka tę mocz ma/ iż iawnie wyfułza *FalZioł* IV 59b, +5c, I 141d, 142a [2 r.], IV 59b, V 111v [2 r.]; Ale gębka Morſka álbo wodna ieſt tá/ którą maczáiać ludzie niečo omywáia/ á zwláſzczá Bárwiérze/ gdy około ran chędożą. Zowá iá Morſką/ iż z zamorza przychodzi do nas: á wodną/ iż w ſię wodność połyka. *SienLek* Xxx4v, 79, Xxxv; [Morska gębka/ *Spongia marina*. Merſchwam. [...] Tá bdła poki iefzcze ſwieżá náwżytecznieyſza ieſt/ bo w niey moc iefzcze trwa/ ktorey nábyła w morzu *SienHerb* 171b].

»sol morska« = *sal marinum* *JanStat* (3): Sol morſzka gdy będzie połypana na ſkorke ſwieżá baraniá twardość fleziony rozpáda. *FalZioł* III 39d; *SarnStat* 338, 387.

Zestawienia w funkcji nazw zoologicznych: »morski(-a) kot, kotka« = *Cercopithecus* sp. (*Rost*); *koczkodan*; *małpa* zwierzkoształtna z podrzędu *wąskonosych* (*Catarrhini*); *cercopithecus* *Murm*, *Mymer*¹, *BartBydg*, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *simia caudata* *Mącz*, *Cn*; *cephus* *Cn* [szyk 8:2] (7:3): *Cercopitecus*. eyn merkatz Morſka kotká. *Murm* 42; *Mymer*¹ 26v; *BartBydg* 26b; przynosiłi [tubyłcy] Koty morſkie/ tákież Małpy/ Dáktyły y Pálmowe owoce *BielKron* 451v, 264; *Mącz* 48b, 393c; y mnie Kóczkodanem y morſkim kotem Marćinkiem po żakowłką [!]/ ábo po dziećinſku/ názywać niewiem iefli przyſtało *CzechEp* 82; *CzechEpPORz* *3v; *Calep* 182b.

»koza morska« = *Ovis musimon* (*Pallas*); *muflon*, ssak gorski parzystokopytny z rodziny *krętorogich* (*Bovidae*); *musimon* *Cn* s. v. *koziel cudzoziemski, zamorski* (1): Pod Krolowá w woże ízły cztery kozy Morſkie Z koźłety *KmitaSpit* A4.

[»szarańcza morska« = *Locusta migratoria*; owad z rodziny *prostoskrzydłych* (*Orthoptera*): Szárańcza morſka. *SienHerb* E3#.]

Zestawienia w funkcji nazw botanicznych: »morska cebula« = *Scilla maritima* L. (*Rost*); *oszech morski* czyli *ekliwica morska*; *bylina* z rodziny *liliowatych* (*Liliaceae*), *śródziemnomorska*, stosowana w

lecznictwie [szyk 2:1] (3): *FalZioł* I 128d; *Scyllinum acetum*, Ocet s morską cebulą ucziniony. *Mącz* 376d, 371d; [około drzewa morfkiey cebule którą squilla zową. *Cresc* 1571 425].

[»morska ćwikła« = *Athamanta Turbith* L. Brot.; brak polskiej nazwy bot.; bylina śródziemnomorska z rodziny baldaszkowatych (*Umbelliferae*) o aromacie korzennym. Kłaczce użytkowane dawniej w medycynie (surowiec farmakopealny): Morska ćwikła/ Turbith seu Alypum. MeriŃch Lławandel. [...] IEST Turbit korzenie/ktore tu do nas przywożą/ roście ná brzegoch morŃkich/ ieŃt korzeń gładki podobny ćwikle máluckiey/ łtądże to imię ma *SienHerb* 179b.]

»kapusta morska« = *Convolvulus Soldanella* L.; powój urdzikowaty, bylina śródziemnomorska z rodziny powojowatych (*Convolvulaceae*), stosowana od dawna w medycynie jako środek moczopędny pod nazwą farmaceutyczną *Herba Soldanellae* czyli *Brassicae marinae* (1): KApuŃta ma vilkotnoŃc wliŃciu Ńwoim/ a ieŃth troiaka/ domowa/ leŃnia y morŃka *FalZioł* I 33a; [Morska kápuŃtá/ Soldanela/ Wildt koel. [...] To źiele ieŃt podobne kopytnikowi w liŃciu [...] roście ná gnoĩŃtych mieyŃcách [...] Powiadaĩą niektorzy/ iż teŃ w PolŃzcze roście. *SienHerb* 170d].

[»kopr morski« = *Foeniculum vulgare* Mill. (Rost); koper włoski, roŃlina z rodziny baldaszkowatych (*Umbelliferae*) stosowana jako warzywo lub w celach leczniczych: Kopr morŃki. *Foeniculum marinum*. Crithmi genus 2. WaŃŃer Dyllen/ Bacillen. *SienHerb* K2#.]

»morski list« = *Cyperus Papyrus* L. (Rost); cibora papirusowa, bylina z rodziny turzycowatych (*Cyperaceae*); z rdzenia pędów tej roŃliny wyrabiano w staroŃytnoŃci papirus; papyrus Mymer¹, *BartBydg*; papyrus *BartBydg* (3): Papyrus. Mher blat. MorŃki liŃt. Mymer¹ 20v; *BartBydg* 107 [2 r.].

»piołyn morski« = *Helichrysum arenarium* (L.) Moench (Rost); kocanki piaskowe, bylina z rodziny złożonych (*Compositae*), pospolita na piaskach, lecznicza (1): Koczenki Ńołte zową ie piołynem morŃkim. *FalZioł* I 127d.

[»pokrzywa morska«: Pokrzywy morŃkie. *SienHerb* E2# [Cf Piáná morŃka/ álbo pokrzywá wodna/ iż dotknieniem Ńwym iáko pokrzywá párzy. *Alcyonium*, Ńpuma maris. MeerŃcham. Gefnerus 194 *SienHerb* L#c].]

[»psinki morskie« = *Solanum* L.; psianka, roŃlina roczna lub bylina z rodziny psiankowatych (*Solanaceae*), bliŃzej nieokreŃlony gatunek prawdopodobnie posiadajácy wláŃciwoŃci odurzajáce i być moŃe zamorskiego pochodzenia: PŃinki MorŃkie/ *Solanum fomniferu*^m *maritimu*^m. See Schlaffbeerlen. *SienHerb* L2#.]

3. Który jest dzieckiem morza (wg mitologii greckiej) (1) : A ty/ o morŃka Venus/ chluŃni zraz téy pániéy/ A pomsći Ńię wzdychánia/ y moich łzes ná niéy. *KochFr* 33.

4. n-pers (5) : *RejZwierz* 66v; kto Ńye im chce przypátrzyć á tákowégo ćieŃle któryby ié vmiał budować/ thedy go naydzie w Czérniechowie/ w Niepołomicách v páná MorŃkiego. *Strum* G3v.

Zestawienia: »Kot Morski« (1): [przyjeli] Szláchtá Herbu [...] Kot MorŃki [*Cattus Marinus JanStat* 748]/ WoyŃznára Wilkolewiczá *SarnStat* 991.

»Morski Źegota« (2): (nagł) MorŃki Źegotá. (–) TEn nád wodą tuŃ mieŃzka/ y MorŃkim go zową/ To oboie wodny ptak/ náłżá PolŃką mowá. *RejZwierz* 66v, bb.

Synonimy: 1.b. zest. »morski paják«: *sepija*; »morska Ńwinia«: *delfin*; »morski oset«: *kotewka*; 2. zest. »morski kot«: *koczkodan*; »piołyn morski«: *kocanki*.

Cf **ZBOJCOMORSKI**

JB